İstanbul Üniversitesi

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

TÜRKİYAT MECMUASI

JOURNAL OF TURKOLOGY

Cilt Volume **33** **Sayı** Number **2** **Yıl** Year **2023**

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Istanbul University Research Institute of Turkology

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TÜRKİYAT MECMUASI

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

E-ISSN 2651-3188

Cilt / Volume 33, Sayı / Number 2, 2023

Dizinler / *Indexing and Abstracting*

SCOPUS

TÜBİTAK-ULAKBİM TR Dizin

DOAJ

MLA International Bibliography

EBSCO (Academic Search Complete)

SOBIAD

TÜRKİYAT MECMUASI

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

E-ISSN 2651-3188

Cilt / Volume 33, Sayı / Number 2, 2023

İÇİNDEKİLER / *CONTENTS*

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Different Geographies, Similar Modernist Reflexes: Charles Baudelaire and Ece Ayhan
Farklı Coğrafyalar, Benzer Modernist Refleksler: Charles Baudelaire ve Ece Ayhan
Cemile ODUNKIRAN **383**

Kafkavari ve Gotik: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Rüyalar" Hikâyesinin Anlatı Bilimi Yöntemiyle Bir İncelemesi
Kafkaesque and Gothic: A Narratological Analysis of Ahmet Hamdi Tanpınar's Short Story "Rüyalar"
Emrah PELVANOĞLU **415**

Çarlık Rusyası'nda Birinci Duma'nın Kapatılışı ve İdil-Ural Türkleri (1906)
Prorogue of the First Duma in Tsarist Russia and the Turks of Idel-Ural (1906)
Emre ÖZSOY **439**

Gurvan Mandal (Moğolistan) Yazıtları - Yeni Bir Okuma ve Anlamlandırma
The Gurvan Mandal Inscriptions (Mongolia) - A New Reading and Interpretation
Erhan AYDIN **457**

Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi Türk Romanında Kıyametvari Bir Son Olarak Ölüm
Death as an Apocalyptic End in the Turkish Novel of Tanzimat and Servet-i Fünûn Periods
Esengül SAĞLAM CAN **479**

1703-1704 Gürcistan-Abaza Seferi ve Seferin Maliyeti
1703 and 1704 Georgia-Abkhaz Crusade and the Cost of the Crusade
Eyüp KUL **495**

Mercury in Old Uyghur
Eski Uygurcada Cıva
Hacer TOKYÜREK **535**

Orta Çağ'da Müslüman Tüccarların Çin ile Yaptıkları Deniz Ticaretinde Kullandıkları Güzergâhlar
The Routes Muslim Merchants Used for Maritime Trade with China in the Middle Ages
İbrahim GÜNEŞ **571**

Ayrı Bir Dil Kategorisi Olarak Ünlemler ve Türkçede Dil Dışı Türleri: <cık> Örneği
Interjections as a Divergent Linguistic Category and Paralinguistic Interjections in Turkish: The Case of <cık>
İsa SARI **597**

Türkçe Öğrenici Sözlüğü için Bir Maddeyi Hazırlamak
Preparing an Entry For The Turkish Learner's Dictionary
Mehmet GÜRLEK **625**

Direklerarası Müzik Sahnesi ve İncesaz Takımları: Müzisyenler, Repertuar, Dinleyiciler ve Beğeni Yapısı
Direklerarası Music Scene and İncesaz Ensembles: Musicians, Repertoire, Audience and Taste Structure
Onur Güneş AYAS **641**

Müşirlikten Sürgüne Bir Hayat: Mustafa Zeki Paşa (1908-1914)
A Life from Müşirlik (Marshalship) to Exile: Mustafa Zeki Pasha (1908-1914)
Pınar ÇEVİK AZAP **681**

TÜRKİYAT MECMUASI

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

E-ISSN 2651-3188

Cilt / Volume 33, Sayı / Number 2, 2023

İÇİNDEKİLER / *CONTENTS*

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Sultan II. Selim'in Kızları İsmihan Sultan, Gevherhan Sultan ve Şah Sultan'a Verilen Çeyizler
Sultan Selim II's Wedding Gifts to His Daughters Ismihan sultan, Geverhan Sultan, and Shah Sultan
Semiha NURDAN **721**

Suç, Hukuk ve Liberalizm: Halide Edib'in Polisiye Eserlerinde Fert ve Cemiyet Hürriyeti
Crime, Law and Liberalism: Freedom of the Individual and Society in Halide Edib's Crime Fictions
Seval ŞAHİN **737**

Safevî Devleti'nin Kurucusu Şah İsmail'in Ölümü
Death of Shah Ismail, The Founder of The Safavid State
Şefaattin DENİZ **753**

Dünyaya Yol Almak: Halide Edib'in Yazarlık Tecrübesine Dair Yeni Bulgular ve Edebiyat Sosyolojisi Perspektifinden Bir İnceleme
Crossing Borders: New Findings on Halide Edib's Writing Experience and a Literary-Sociological Analysis
Şerif ESKİN **781**

Yukio Mishima'nın "Vatanperverlik" Ve H. Nihal Atsız'ın Ruh Adam Adlı Eserlerinde Batılılaşma Krizi
Westernization Crisis in Yukio Mishima's "Patriotism" and H. Nihal Atsız's Ruh Adam
Şeyma KARACA KÜÇÜK **815**

Şehir, Saray ve Ordu: Budist Uygur Edebiyatına İlişkin Muhtelif Fragmanlar
City, Palace, and Army: Various Fragments of Buddhist Uyghur Literature
Uğur UZUNKAYA **839**

Sezai Karakoç'un Hikâye Türüne Dair Görüşlerinin Hikâyelerine Yansımaları
Reflections on Sezai Karakoç's Opinions About the Genre of Story in His Works
Yunus Emre ÖZSARAY **865**

Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri ve Deyimler İhtiva Eden Üç Kitap
Armeno-Turkish Proverbs and Idioms in Three Books
Zehra HAMARAT YARDIMCI **881**

Çeviri / *Translation*

Tonyukuk Yazıtı'nda "Äšir" Şeklinde Geçen İsim Hakkında
On the name Äšir in the Tonyukuk Inscription
Munkhtulga RINCHINKHOROL, Çeviren: Asuman BAŞ **913**

Kitap İncelemesi / *Book Review*

Şakâ'ik Külliyatında Bir Tercümeden Ötesi
More Than a Translation in the Şakâ'ik Corpus
Bilal Alpaydın ve Fatih Odunkıran, Hadâ'iku'ş-Şakâ'ik (Takım 2 Cilt). İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 1564 s., ISBN: 978-975-17-5389-2.
Dilara AYDIN **921**

İsenbike Togan'ın "Tarih ve Kurgu" adlı eserinin değerlendirilmesi
Evaluation of İsenbike Togan's work entitled "History and Interpretation"
İsenbike Togan, Tarih ve Kurgu. Editör Pınar GÜVEN (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2022, 620 s.) ISBN: 978-429-206-4.
Dursun YILDIRIM **927**

TÜRKİYAT MECMUASI

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiyat Mecmuası 33, 2 (2023): 457-478
DOI: 10.26650/iuturkiyat.1297404
Araştırma Makalesi / *Research Article*

Gurvan Mandal (Moğolistan) Yazıtları - Yeni Bir Okuma ve Anlamlandırma

The Gurvan Mandal Inscriptions (Mongolia) - A New Reading and Interpretation

Erhan AYDIN[1]

[1]Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi İzmir, Türkiye

ORCID: 0000-0003-4795-7320

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Erhan Aydın (Prof. Dr.), Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi İzmir, Türkiye
E-posta: erhan.aydin@deu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 15.05.2023
Revizyon talebi/Revision requested: 25.07.2023
Son revizyon/Last revision received: 15.09.2023
Kabul/Accepted: 15.12.2023

Atıf/Citation: Aydın, Erhan. "Gurvan Mandal (Moğolistan) Yazıtları - Yeni Bir Okuma ve Anlamlandırma." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 33, 2 (2023): 457-478. https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1297404

ÖZ

Türk runik harfli eski Türk yazıtları üzerinde; ilk bulunduğu günden bu yana binlerce çalışma yapıldı. Bu çalışmaların bir bölümü, yeni bulunan yazıtlar hakkında yapılan okuma ve anlamlandırmaları içeriyorken bir bölümü ise önceki yazıtlar hakkında yeni okuma ve anlamlandırmalardır. Bu çalışmalar bir yandan Eski Türkçenin ses, şekil, cümle, anlam ve sözlük bilgisine yeni katkılar sunmakta, öte yandan Türklerin yedi ve sekizinci yüzyıldaki yaşamları hakkında yeni bilgilere ulaşmaya imkân vermektedir. Eski Türk yazıtlarının en ünlülerini barındıran Moğolistan coğrafyasında her geçen gün yeni yazıtlar bulunmaktadır. Bu yazıtlardan biri de Bayanhongor ili sınırları içerisinde 1987 yılında keşfedilen Gurvan Mandal yazıtlarıdır. Kaynaklarda iki kaya üzerinde toplam altı satırdan oluştuğu belirtilmiş; ilkine Dund Mandal ya da A Kayası, ikincisine ise Adag Mandal ya da B kayası adı verilmiştir. Yazıtların bulunduğu iki kayanın yeni ve yüksek çözünürlüklü fotoğraflarından Dund Mandal (A Kayası)'ın arka bölümünde yer alan kayada da üç satırlık, ancak öndeki kaya üzerindeki satırlardaki işaretlerle birebir aynısının bulunduğu tespit edilmiştir. Arka arkaya duran her iki kaya üzerinde, aynı metin bulunsa da yazı karakterleri ve kayaya oyma sisteminin farklı olduğu anlaşılmıştır. Öndeki kayada arkadakinden farklı olarak fazladan bir I[1] işareti tespit edilmiştir. Makalede bu üç yazıt yeniden sınıflandırılmış; bilinen iki kaya üzerindeki okuma ve anlamlandırmalardan söz edilmiş; ardından hem bilinen iki kayadaki hem de yeni tespit edilen kaya üzerindeki üç satır okunup anlamlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Eski Türkçe, Eski Türk Yazıtları, Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları, Gurvan Mandal Yazıtları, Dund Mandal Yazıtı, Adag Mandal Yazıtı

ABSTRACT

Thousands of studies have been conducted on the ancient Turkic runic inscriptions since they were first discovered. Some of these studies include readings and interpretations of newly found inscriptions, while others are new readings and interpretations of previous inscriptions. On one hand, these studies have made new contributions to the phonology, morphology, sentences, meaning, and lexicon of Old Turkic while on the other, they have provided new information about the life of Turks in the 7th and 8th centuries. New inscriptions are being discovered every day in Mongolia, site of the most famous ancient Turkic inscriptions. One of these inscriptions is the Gurvan Mandal inscriptions, which were discovered in 1987 within the borders of Bayankhongor Province.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Sources state these inscriptions to consist of a total of six lines on two rocks, the first being called Dund Mandal (i.e., Rock A) and the second being called Adag Mandal (i.e., Rock B). New high-resolution photographs of the two rocks and their inscriptions have identified the rock behind Dund Mandal (Rock A) to also have a three-line inscription that are identical to the inscriptions on the front rock. Although the same text is found on both rocks that stand back to-back, the characters and the carving system are different. An extra l[1] symbols were found on the rock in front, that differ from the one in the back. This article, -reclassifies these three rocks-, discusses; the readings and interpretations on the two known rocks; and then reads and interprets the three lines on both the two known rocks as well as the newly discovered rock.
Keywords: Old Turkic, Old Turkic Inscriptions, Old Turkic Inscriptions in Mongolia, Gurvan Mandal Inscriptions, Dund Mandal Inscription, Adag Mandal Inscription

EXTENDED ABSTRACT

Thousands of studies have been conducted on the ancient Turkic runic inscriptions since they were first discovered. Some of these studies include readings and interpretations of newly found inscriptions, while others are new readings and interpretations of previous inscriptions. On one hand, these studies have made new contributions to the phonology, morphology, sentences, meaning, and lexicon of Old Turkic, providing new information about the life of Turks in the 7th and 8th centuries on the other.

Old Turkic inscriptions with Turkic runic letters are found in various parts of Asian geography such as Mongolia, Tuva, Khakassia, Mountainous Altai region, Kyrgyzstan and Kazakhstan. Work on these inscriptions has continued uninterruptedly until today, starting when Vilhelm Thomsen deciphered the letters in 1893. While some of these studies have involved rereading and making sense of the problematic lines in previous inscriptions, others involve reading and interpretations regarding newly found inscriptions.

New inscriptions are being discovered every day in Mongolia, which hosts the most famous ancient Turkic inscriptions. One of these inscriptions is the Gurvan Mandal inscriptions, which were discovered in 1987 within the borders of Bayankhongor Province. Sources state these inscriptions to consist of a total of six lines on two rocks, the first being called the Dund Mandal (i.e., Rock A) and the second one being called Adag Mandal (i.e., Rock B).

New high-resolution photographs of the two rocks and their inscriptions have identified the rock behind Dund Mandal (Rock A) to also have a three-line inscription that is identical to the inscriptions on the front rock. Although the same text is found on both rocks that stand back to-back, they have different characters and carving systems. An extra l1 sign was found on the rock in front and differ from the one in back. This article reclassifies these three rocks, discusses the readings and interpretations of the two known rocks; and then reads and interprets the three lines on both the two known rocks and the newly discovered one.

Not many studies have occurred on the Gurvan Mandal inscriptions, which consist of three rock inscriptions. One reason for this is that the inscriptions were found recently, and another reason is that the first two lines of the three lines on the Dund Mandal Front Rock (Rock A) contain letters that are difficult to read. The Dund Mandal Back Rock has exactly the same letters as the Dund Mandal Front Rock (Rock A). However, the letters were carved on to the

rocks using different styles. Drawing anything meaningful from the letters in the first two lines of either rock is difficult. This is probably because they are both personal names. The third line on the Dund Mandal Front Rock (Rock A) and the Dund Mandal Back Rock has been completely reread and interpreted.

The Adag Mandal (Rock B) inscription is located near the Dund Mandal Front Rock (A Rock) and the Dund Mandal Back Rock. The Adag Mandal (Rock B) inscription is the third at the Gurvan Mandal inscription complex and has a total of three lines. Adag Mandal (B Rock) consists of three lines with very distinctive letters and carved in a different place than those on the two back-to-back rocks at Dund Mandal. This inscription was engraved on the rock on the southeast slope of Adag Mandal Mountain, which also has petroglyphs and marks. Those who'we worked on the inscription also mentioned the marks in the inscription and were of the opinion that they might belong to the Karluk and Basmıl tribes. The firts line reads Ak at altun ederlig "The white horse is saddled with gold." This sentence is exactly the same as the first part of the third line of the Yabogan inscription (A 84), one of Mountainous Altai region inscriptions. Since the line containing this sentence is dissimilar to the two lines below it in terms of font and letter size, one can argue different people to have written it. However, a similar subject is understood to be mentioned in all three lines.

Due to the Gurvan Mandal inscription complex have been discovered recently, studies on it are scarce. Therefore, new studies and evaluations of the inscription will enable new readings and interpretations, especially for the word at the end of the third line of the three-line inscription on Adag Mandal (Rock B). The fact that the expression in the first line of Adag Mandal (Rock B) is the same as that in the third line of the Yabogan (A 84) inscription from the Mountainous Altai region, as well as the semantic similarity (i.e., similarity of what is described in the inscriptions), is very valuable for the vocabulary of the Old Turkic period.

Giriş

Türk runik harfli Eski Türkçe yazıtların bulunduğu coğrafyalarda gün geçtikçe yeni yazıtlar bulunmakta; ayrıca önceki yazıtlar hakkında yeni okuma ve anlamlandırma değerlendirmeleri yapılmaktadır. Bu sayede Eski Türkçenin sözcük hazinesinin artmasının yanında, dönemin dil bilgisi yapıları hakkında da bilinenlere yenileri eklenebilmektedir. Yazıtlar dönemi Türkçesinin ünlü ve en değerlilerini barındıran Moğolistan'da da Türk runik harfli yeni yazıtlar bulunmakta ve bu sayı her geçen gün artmaktadır.

Bu makalede, Üç Mandal adıyla bilinen iki kaya ve bu kayaların her ikisinde de üçer satırlık yazıt bulunan metinler hakkında yeni bir okuma ve anlamlandırma önerisi sunulacaktır. Yazıt hakkında bilgi veren araştırmacıların çalışmalarında iki kaya olarak kaydedilmiş olsa da Dund Mandal ya da A Kayası adıyla bilinen kayanın arkasındaki kayada üç satırlık ancak Dund Mandal kayasındaki yazıt ile aynı olan kaya yazıtı tespit edilmiştir. Bilinen Dund Mandal ve Adag Mandal yazıtının dışında Dund Mandal kayasının arkasındaki kayadaki yazıtla birlikte yeni bir adlandırma yapılacak; yazıtlar buna göre daha anlaşılır bir biçimde listelenecektir. Bir harf farkla aynı metnin farklı yazı karakterleri ile arka arkaya iki kayaya kazındığı konusu hakkında da değerlendirmelerde bulunulacaktır. Okuma ve anlamlandırmalardan sonra, notlar bölümlerinde sözcüklerin okunmasındaki güçlüklerin nedeni üzerinde durulacak ve bunların Eski Türkçenin söz varlığına yaptığı katkılara değinilecektir.

1. Gurvan Mandal Yazıtları

Yazıt kompleksi, Moğolistan Bilimler Akademisi Doğu Araştırmaları Enstitüsünden S. Dashtsevel ve R. Byamba tarafından Moğolistan'ın Bayanhongor ili Buutsagaan ilçesinde 1987 yılında bulunur. Kaynaklarda "Üç Mandala" adıyla bilinen dağın farklı yerlerine kazınmış iki yazıt söz konusu olup bunlardan birincisine Dund Mandal, ikincisine Adag Mandal adı verilir.[1] Bu iki yazıt ilk kez L. Bold tarafından okunur; anlamlandırılır ve Dund Mandal ya da A Kayası ile Adag Mandal ya da B Kayası adıyla kayıtlara geçirilir. Bunlardan Dund Mandal'da üç, Adag Mandal'da da üç satır bulunmaktadır. Her iki yazıtın konu bakımından birbiri ile ilgili olmadığı genel kanaattir.[2]

Ts. Battulga, yazıtların bulunduğu dağın gri granit kayalardan oluştuğu, dağın hemen önünde Mandal Irmağı bulunduğu, ırmağın, güz ve kış mevsimlerinde yağışların artmasıyla dereden ırmağa dönüştüğü gibi ayrıntılı bilgiler verir; ayrıca *mandala* ve Moğolca biçimi olan *mandal*

1 Namsrai Gerelmaa, Azzaya Badam ve Otgonsuren Tseden, "The Runic inscription monuments and stamps in Bayankhongor province, Mongolia", *Journal of International Scientific Researches* 4/2 (2019), 288.

2 Lubsandorj Bold ve R. Byambaa, "Gurvan Mandalın türeg biçees (1988), *Dorno Dahını Sudlalın Asuudal* 1/18 (1988), 103-108; Lubsandorj Bold, *BNMAU-ın nutag dah' Hadny Biçees* (Ulaanbaatar, 1990), 25-27; Lubsandorj Bold, "Orhun Yazısının Yeni Üç Anıtı Hakkında". çev. Abdullah Şen, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 2000 (2001), 67-68; Tsend Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah' Runi Biçgiyn Dursgal*. (Ulaanbaatar: Mongol Ulsın İh Surguul', 2022), 104-105.

sözcüğü ve bunun Moğollardaki özellikle folklorik anlamı hakkında değerlendirmelerde bulunur.[3]

Gurvan Mandal yazıt kompleksi üzerinde araştırmalar yapan D. Bayar, oymalar, çizimler ve damgalar olmak üzere üç grupta işlediği makalesinde kayalardaki tüm çizimleri makalenin sonunda verir.[4]

Gurvan Mandal yazıt kompleksinde iki kayada Türk runik harfli metinler olduğu genel kanaattir. Bunlar; Dund Mandal (Bold'a göre: A Kayası) ve Adag Mandal (Bold'a göre: B Kayası). Moğolistan'daki yüzey araştırmalarında önemli keşifler yapan meslektaşım Prof. Dr. Şaban Doğan'dan, elinde bu iki kayanın fotoğrafı olup olmadığı sorusunun ardından, her iki kayanın birkaç fotoğrafını elde ettim. Dund Mandal kayasının arkasında belli belirsiz görünen bir kayanın üzerinde de yazı olduğunu fark edince arkadaki kayanın başka bir fotoğrafının ardından, arkadaki kayada da üç metnin bulunduğu anlaşılmış oldu. Bu vesile ile değerli meslektaşım Prof. Dr. Şaban Doğan'a teşvik ve destekleri için içtenlikle teşekkür ederim. Arkadaki kayada da üç yazıtın olduğu anlaşıldıktan sonra arkadaki kayadaki üç metin ile önünde bulunan Dund Mandal (A Kayası) kayasındaki üç satırda da aynı harflerin işlendiği anlaşıldı. Tuhaf olan ise, önceki naşirlerin bu kayadan hiç söz etmemiş olmasıdır. Bu durumda üç kaya üzerinde toplam dokuz satırlık metin elde edilmiş olmaktadır. Buna göre; Gurvan Mandal yazıt kompleksindeki Türk runik harfli yazıtlar aşağıdaki biçimde listelenebilir:

Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası)

Dund Mandal Arka Kaya

Adag Mandal (B Kayası)

1.1. Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası)

Kayanın üst sol tarafında alt alta yazılmış üçer işaretlik iki satır ile kayanın sol alt tarafına çok açık kazınmış dokuz işaretten oluşan bir satır bulunmaktadır. Altta, Dund Mandal Arka Kaya bölümünde de değinileceği üzere arkadaki kayadaki satırlar ile işaretler bir farkla aynıdır. Bu bir işaret ise Dund Mandal Ön Kaya'daki *l*[1]'dir. Kaya yüzeyinde çok sayıda kaya üstü tasvir ve damgalar bulunmaktadır.

Battulga'ya göre, üstteki üçer işaretlik iki satırda yazıcıların adı yazılmış; dolayısıyla damgalar da bu kimselerin boyuna ait olmalıdır. Ayrıca kaya üzerinde yer olmasına karşın, iki ayrı satır olarak alt alta yazılmasını iki kişi adı olarak değerlendirir. Kayadaki damgalardan hareket eden Battulga, her iki yazıcının da Uygurlara mensup olduğu düşüncesindedir.[5]

3 Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah' Runi Biçgiyn Dursgal*, 104-106.

4 Dovdoi Bayar, "Gurvan Mandalın Hadnı Zurag", *Studia Archeologica* XVI/7 (1996), 89-102.

5 Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah' Runi Biçgiyn Dursgal*, 106.

1.1.1. Önceki Okuma, Anlamlandırma ve Değinmeler

Bold, 1990[6]

I. *ata bız*... "...эцэг бид..."

II. ...*akız* "...Акыс "

III. ... *er ataım Ulungçik (Olungçık)* "Эр нэр минь Улунгчык"

Bayar, 1996[7]

D. Bayar, Gurvan Mandal ve civarındaki kayalarda bulunan damgaları incelediği yazısında Dund Mandal yazıtının da bir çizimini verir. Ayrıca yine yakın bölgede bulunan Bömbögör yazıtındaki damgalarla karşılaştırır; ancak herhangi bir okuma ve anlamlandırma denemesi yapmaz.

Bold, 2001[8]

A. 1. *ata biz* ... "... Baba biz..."

A. 2. ... *akız* ... "...Akhis..."

A. 3. ... *er atım Ulungçıg (Olungçık)* "... adam benim adım Ulunchic"

Battulga, 2005[9]

1. *täbiz* / *tabïz*/ "Тебиз /Табыз"

2. *qis* / *qïş*/ "өвөл"

3. *är tunulïŋ* /*tunuluŋ*/ *elä oq* "Эр /баатар/ Тунулын гарт сум"

Samaşev-Bazılhan-Samaşev, 2010[10]

Damgaların işlendiği kitapta Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası)'nın Battulga'dan alındığı belirtilen bir fotoğrafına yer verilir.

Alyılmaz, 2015[11]

C. Alyılmaz, kayanın bir fotoğrafını verir. Fotoğrafın altında "Ötüken Uygur Dönemi yazıtlarından Gurvan Mandal Yazıtı'ndan bir görüntü (Moğolistan)" cümlesi yer alır.

Gerelmaa, Badam ve Tseden, 2019[12]

6 Bold, *BNMAU-ın nutag dah' Hadny Biçees*, 25-27.

7 Bayar, "Gurvan Mandalın Hadnı Zurag", 99.

8 Bold, "Orhun Yazısının Yeni Üç Anıtı Hakkında", 68.

9 Tsend Battulga, *Mongolın runi biçgiyn baga dursgaluud*, (Ulaanbaatar: Corpus Scriptorum, 2005), 133.

10 Zaynolla Samaşev, Napil Bazılhan ve Samat Samaşev, *Köne Türik Tangbaları*, (Almatı: Abdi, 2010), 76.

11 Cengiz Alyılmaz, *İpek Yolu Kavşağının Ölümsüzlük Eserleri*, (Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015), 611, foto 571.

12 Gerelmaa, Badam ve Otgonsuren, "The Runic inscription monuments and stamps in Bayankhongor province, Mongolia", 292.

1. *tebiz* “тебиз”
2. *qış* “өвөл”
3. *er ton alıŋ el a? oq* “баатар хувцас авагтун улс ... сум”

Battulga, 2022[13]
1. Yazıt:
1. *täbaz* (~*ätäbaz*, *ät baz*?) “Тэбаз (~Этэбаз, Эт Баз?)”
2. *qïs* (~*aqıs*?) “Кыс (~Акыс)”
2. Yazıt
A. *är tunalaŋ* (~*tunuluŋ*) *älä* (~*ilä*) *oq* “Баатар (ер) Туналан (Тунулун) ав сум”
B. *är tunul (tunal) aŋla uq* “Баатар Тунул (Тунал) ойлго, уҳаар”
C. *är ton alıŋ älä (ilä) oq* “Хуяг дуулга авагтун. Нум сум ав [-гтун]”

1.1.2. Yeni Bir Okuma ve Anlamlandırma

Üç satırın da benzer biçimde yazılmış olması, işaretlerdeki oyuk derinlikleri gibi kimi belirleyici unsurlar, aynı kimse tarafından yazıldığına kanıt olarak gösterilebilir. Ancak bunu kesin olarak bilmek mümkün değildir. Satırların yazı çevrimi ve anlamlandırması şöyledir:

1. *tBz*
2. *LIIs*
3. *er atım uluŋça ok* “Kahramanlık adım mızrak (~kargı vs.) gibi ok(‘tur).”

1.1.3. Notlar

1. satır: Satırdaki *tBz* işaretlerinden anlamlı bir şey çıkarmak güçtür. Tek bir sözcük, belki kişi adı olarak düşünülebileceği gibi, baştaki harfin ön, ikinci harfin art ünlülü olması, iki sözcük olarak değerlendirmeye de imkân vermektedir. Eski Türkçe dönemi söz varlığında ele geçen *tepiz* göz önüne alınabilir. Kâşgarlı Mahmud’daki *tepiz* sözcüğü Ercilasun ve Akkoyunlu tarafından iki farklı sözcük olarak verilir: *tepiz* “çorak yer, çorak sazlık” ve “kıskanç (adam)”[14]. G. Clauson ise aynı maddede alır ve asıl anlamının “çorak yer, tuzlu yer”; mecaz olarak ise ‘kıskanç’ olarak belirler. Ayrıca sözcüğün *tepizlig* ve *tepizlik* morfolojik varyantlarının da kullanıldığı anlaşılmaktadır.[15]

2. satır: Satırdaki işaretler, aslında *KIs* okutacak biçimde yazılmış gibi görünse de kaynaklarda anılmayan ve giriş bölümünde sözü edilen Dund Mandal Arka Kaya’da çok açık bir biçimde *LIIs* olarak yazılmıştır. Dikkat edildiğinde Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası)’daki *K* işaretinin

13 Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah’ Runi Biçgiyn Dursgal*, 106.

14 Ahmet B. Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, 2. bs., (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015), 869.

15 Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (Oxford: Oxford University Press, 1972), 448a-b.

yazımında soldaki çentiğin çok uzun olduğu gözden kaçmamaktadır. Değerlendirme ve sonuç bölümünde de değinileceği üzere harfin hangisinin yazımının doğru olduğunu ve neden iki farklı kayaya aynı şeyin yazıldığını bilmek güçtür. Arkadaki kayadaki açık yazımın ön kayaya daha kalın uçlu bir keski ile kazınması sonucunda işaretlerin çentik birleşme yerlerindeki kabarmalar, farklı işaretmiş izlenimi edinmeye neden olmaktadır. Bu nedenle de satırda yer alan işaretlerin *LIIs* olduğu düşünülmektedir. Ancak bu harf dizisinden, kişi adı olsa bile anlamlı bir şey elde etmek güçtür.

3. satır: Battulga satırın nasıl okunması konusunda kararsız olduğu için üç farklı biçimde okur. Ayrıca *er tunalaŋ~tunuluŋ* okumanın yanında, birçok kaya yazıtında *er atım* ifadesinin varlığından söz ederek kahramanlık adının yazılı olabileceğini düşünse de okumasında bunu tercih etmediği anlaşılmaktadır. Sonuç itibarıyla üç farklı okuma ve dolayısıyla anlamlandırma önerisi sunar ve okuduğu sözcüklerle ilgili açıklamalar yapar.[16]

Satırın baş bölümünde *er atım* yazdığı yeterince açıktır. Bu yazım Dund Mandal Arka Kaya'da da belirgin bir biçimde *m* işareti kazınmıştır. *Er atım* ifadesinden sonraki bölümü okumak ve anlamlandırmak ise güçtür. Burada *uluŋ* sözcüğü var sayılabilse de arka damak *ŋ* harfinin ardındaki açıkça ön *l*[2]'dir. Bu durumda sondaki *ok* ile birleştirebilmek güçlük çıkarmaktadır. Ön *l*[2] olarak yazılan işaretin *ç* olduğu, dolayısıyla *uluŋça* okuması öne sürülebilir. Tarihî ve çağdaş Türkçe metinlerde *uluŋ* sözcüğü ile ilgili birtakım sorunlar bulunmaktadır. Şöyle ki; Kâşgarlı Mahmud'un verdiği *ulun* 'okun gövdesi' ve *ulunlug* 'okluğu olan (adam)'[17] sözcüklerindeki sesin *n* olduğu anlaşılmaktadır. Dankoff ve Kelly ise *ulun* 'shaft (arrow)'; *ulunluγ*[18] sözcükleri ile *ulnat-* fiilinin bulunduğu *ol oqin ulnattı* cümlesini "He had the shaft of his arrow repaired in such a way that the notch and head were reversed" oldukça yorumlu bir biçimde çevirir.[19] Ercilasun ve Akkoyunlu ise fiili *olnat-* okur; "(oku) ters çevirerek tamir ettirmek" olarak anlamlandırır.[20] Buna göre; yazarların fiili *ulun* ile ilişkili saymadığı, bunun yerine Yeni Uygur Türkçesi *olu-* 'sarmak, dolamak' fiilini göz önüne aldığı anlaşılmaktadır.[21] Clauson ise 'a thin stick, or shoot' anlamından 'the shaft of an arrow" anlamını kazandığını, Çağatay metinlerinde *uluŋ* olarak tespit edildiğini belirtir.[22] *Ulnat-* fiilini ise Hapax legomenon olarak belirler ve Kâşgarlı'daki anlamı verir: 'he gave orders for the repair of the shaft of his arrow because it had a broken end'. Ancak *ulun* tabanlı olduğu kanaatindedir.[23] Ayrıca Besim

16 Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah' Runi Biçgiyn Dursgal*, 106.
17 Ercilasun ve Akkoyunlu, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 921.
18 R. Dankoff ve J. Kelly, *Compendium of The Turkic Dialects (Dīwān Luγāt at-Turk)*, Part: III, (Harvard: Harvard University Press, 1985), 53.
19 R. Dankoff ve J. Kelly, *Compendium of The Turkic Dialects (Dīwān Luγāt at-Turk)*, Part: I, (Harvard: Harvard University Press, 1982), 228.
20 Ercilasun ve Akkoyunlu, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 775.
21 Ercilasun ve Akkoyunlu, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 120, not 406 ve 99, not 415.
22 Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, 147b.
23 Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, 149a.

Atalay'ın verdiği 'temrensiz ok' anlamı ise tümüyle yoruma dayalı ve keyfi görünmektedir.[24]

H. W. Bailey, Bibliothèque Nationale Pelliot yazmalarından P 2892 numaralı Brahmi harfli Hotence metinde Hotence *gahaa-* sözcüğünün Türkçe *ulun* ile karşılandığını; sözcüğün 'okun orta bölümü, mili, sapı' gibi bir anlamda olduğunu belirtir.[25] Buna Clauson da değinir ve Bailey'in çalışmalarına atıf yapar: *ūlūnä* (*ulun*) 'arrow shaft'.[26] Bailey'in önerisinin Hotence çerçevesindeki değerlendirmesi için ve P 2892 numaralı Pelliot yazmasındaki *ulun* sözcüğünün tartışması ve bunun ağaçtan yapılıp yapılmadığı konusundaki görüşler için bk.[27]

Ulun sözcüğü ile ilgili bu verilerde sözcük sonunun arka damak *ŋ*'si değil de *n*'li olması büyük sorundur. Dede Korkut'ta geçen ve Semih Tezcan ile H. Boeschoten'in düzelttiği *uluŋlu oḫlı* yapısı iyi bir kanıt olmaktadır. Dresden nüshası 112b/7'de bulunan sözcük grubu şöyle okunur ve anlamlandırılır: *elüklü oğlı* "elüklü oğlu", *elük*: 'dağ keçisi, karaca'[28]; *elüklü-oğlu*[29]; *uluŋlı oḫlı*[30]; *uluŋlu oḫlı* "ulunlu [sap] oklu"[31]; *uluŋlu ohlı* "okunun sapı".[32] Tezcan, notlarında ise *uluŋ* 'başak sapı' ve 'ok sapı' anlamında olduğunu belirtir; sözcük sonunun *n* olarak da görüldüğünü ekler ve elde edilen tanıkları verir. Örneğin; *Derleme Sözlüğü*: *uluŋ* 1. buğday, arpa kökü. 2. Tahılın ana sapı çevresinde oluşan kardeş saplar. Eski Uygurcada sözcük başı *y* örneklerinin bulunduğuna dair tanıkları da ekler. İkinci sözcüğün ise *oḫlı* yerine *oğlı* yazıldığını ve bunun basit bir çekimleme hatası olduğunu belirtir.[33]

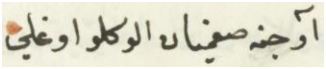

Uluŋ için A. Tietze; 'boyun, sap' anlamıyla birlikte Derleme Sözlüğü'ndeki örneklerle Tarama Sözlüğü'ndeki örnekleri verir. Örneğin; *İkilikden çıkalum bir olalum* / *Uluŋı doğru hemçün tīr olalum*.[34]

Yukarıdaki tanıklardan ortaya çıkan temel sorun, sözcük eğer gerçekten 'ok sapı' anlamında ise Dede Korkut'taki örnekte 'ok saplı (ve) oklu' gibi bir anlama ulaşılamaz. Üstelik *ulun* ve

24 Besim Atalay, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi* I-III, (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992), I, 78, 11.
25 H. W. Bailey, "A Turkish-Khotanese Vocabulary", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* XI/2 (1944), 292 ve H. W. Bailey, "Arya", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* XXI/3 (1958), 528 not 1.
26 Gerard Clauson, "The Turkish-Khotanese Vocabulary Re-edited", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* V/1-4 (1973), 40.
27 R. E. Emmerick ve A. Róna-Tas, "The Turkish-Khotanese Wordlist Revisited", *Central Asiatic Journal* 36/3-4 (1992), 212-213.
28 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı II*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997), 104.
29 Orhan Ş. Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004), 108-109.
30 Semih Tezcan ve H. Boeschoten, *Dede Korkut Oğuznameleri*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 149 ve 302.
31 Mustafa S. Kaçalin, *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017), 158 ve 411.
32 Sadettin Özçelik, "Dede Korkut'un Biricik *Teke*'sinden Teke Dergisi ve Okuyucularına Bir Arz-ı Hâldir", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 2/2 (2013), 117-118.
33 Semih Tezcan, *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 306.
34 Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, c. 8, (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2019), 330.

uluŋ sözcüklerinin farklı *n* ile yazıldığı yeterince açıktır. Bu satırların yazarı, yukarıda tüm tanıklarıyla, hatta Hotence-Eski Türkçe sözlükteki de dâhil, verilen *ulun* sözcüğünün 'ok sapı' veya 'okun ortasındaki mil' anlamında olabileceği düşüncesini taşır. Ancak Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası) ile Dund Mandal Arka Kaya ve Dede Korkut'tan elde edilen *uluŋ* sözcüğünün ok veya okla ilgili bir sözcük olmayıp mızrak, kargı veya elle atılabilen bir tür delici savaş aleti anlamında olduğu düşüncesindedir. Zaten ok; ucu, ortası ve sonu olarak üç bölümden oluştuğu bilindiğine göre, orta bölümün 'ok' gibi bir anlam kazanmış olması mümkün görünmemektedir. Üstelik bugün Anadolu ağızlarında görülen 'başak sapı' vb. anlamlar da *ulun* sözcüğünün 'ok mili' yani oku tutan ana gövde olduğunu açıklamaktadır. *Uluŋça* olarak önerilen sözcükteki *+çA* eki ise miktar bildiren bir yapıda olmalıdır. Ekin bu fonksiyonu için krş.[35]

Satırın son sözcüğü *ok* ise bilinen anlamında olup kuvvetlendirme edatı olduğu düşünülebilse de isimlerin arkasında kullanıldığına dair örnekler tespit edilmemiştir. Ancak çekimlenmiş fiillerde *ok*/*ök* kuvvetlendirme edatının kullanımıyla ilgili örnekler ele geçmiştir. Örneğin; *uzun yelmeg yeme ı<d>tım ok* (Tonyukuk II, Doğu 2)[36]; *işig küçüg bėrtim ök* (Tonyukuk II, Doğu 2)[37]; *kit<d>im ök* (Çaa-Höl III (E 15), 2).[38]

1.2. Dund Mandal Arka Kaya

Makalenin giriş bölümünde de sözü edildiği üzere; önceki yayınlarda değinilmemiş bir kaya yazıtıdır ve Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası)'da olduğu gibi üç satırdan oluşmaktadır. Bunun nedenini bilmek güç olmakla birlikte, ya gözden kaçmış ya da öndeki Dund Mandal (A Kayası) ile aynı şey yazdığı için dikkate alınmamış olmalıdır. Ancak bu iki olasılıktan ilki daha baskın görünmektedir.

1.2.1. Okuma ve Anlamlandırma

Önceki yayınlarda sözü edilmediği için bu bölümde yalnızca elde edilen okuma ve anlamlandırmaya yer verilecektir.

1. *tBz*
2. *LIIs*
3. *er atım uluŋça ok* "Kahramanlık adım mızrak (~kargı vs.) gibi ok('tur)"

1.2.2. Notlar

Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası) yazıtındaki aynı harflerle yazıldığından sözcüklerle ilgili notlar için Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası) yazıtıyla ilgili notlar bölümüne bakılmalıdır. Bu kaya yazıtında Dund Mandal (A Kayası) yazıtından farklı olmak üzere *tBz* işaretleri bulunan

35 Zeynep Korkmaz, "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1958 (1958), 44-45.

36 Erhan Aydın, *Türklerin Bilge Atası Tonyukuk*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2019b), 187.

37 Aydın, *Türklerin Bilge Atası Tonyukuk*, 187.

38 Erhan Aydın, *Sibirya'da Türk İzleri, Yenisey Yazıtları*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2019a), 81.

satır sağ üste; *LIIs* işaretlerinin bulunduğu satır ise sol üste yazılmıştır. A Kayasında ise *tBz* satırı üstte; *LIIs* satırı alttadır. Böylelikle her iki satırın aynı kişi adını (?) değil, farklı iki kişiyi gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak her ikisinin de kişi adı olup olmadığını bilmek güçtür.

Bu yazıttaki önemli bir fark ise Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası) yazıtının 3. satırındaki *l*[1] işaretinin unutulmuş olmasıdır. Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası)'da fark edilip düzeltilip düzeltilmediği konusuna değerlendirme ve sonuç bölümünde değinilecektir.

1.3. Adag Mandal (B Kayası)

Adag Mandal (B Kayası) ise Dund Mandal'daki arka arkaya duran iki kayadan farklı bir yere kazınmış, harfleri oldukça belirgin üç satırdan oluşmaktadır. Adag Mandal Dağı'nın güneydoğu yamacındaki kayaya kazınmış olup burada da yine kaya üstü tasvir ve damgalar bulunmaktadır. Yazıt üzerindeki son çalışmanın sahibi Battulga, yazıttaki damgalardan da söz ederek bunların Karluk ve Basmıl boylarıyla ilgisini tartışır.[39]

1.3.1. Önceki Okuma, Anlamlandırma ve Değinmeler

Bold, 1990[40]

1. ... *атым др*... "...нэр минь др..."
2. ...*utumlıg türk egeltke* "...еничык Акыз киргиз улсад"
3. ... *eniçık Akız kırgız elente* "...Утумлыг түргийн эгэл түмэнд..."

Bold, 2001[41]

1. ... *atım dr* ... "...benim adım dr"
2. ... *utumlıg türk igiltke* ".enichic Akhis kirkish devletinde."
3. ...*enıçıg Akız kırgız ilinte* "...Ulumlic Türk halkına..."

Battulga, 2005[42]

1. *tunyaluy tör tägi iltä tür qan* "хатуу чанга хууль ёс мэт улстай Төр хан"
2. *Inälük qiz qaraγaz ačqa iki* "Итгэлт охин Карагаз Ачха Хоёр"
3. *Qut altun äd ärürti* "Өлзийт алт, эд агуурс хүргүүлэв"

Samaşev-Bazılhan-Samaşev, 2010[43]

Damgaların işlendiği kitapta Adag Mandal (B Kayası)'ın Battulga'dan alındığı belirtilen bir fotoğrafına yer verilir.

39 Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah'Runi Biçgiyn Dursgal*, 108 ve 112-113.
40 Bold, *BNMAU-ın nutag dah' Hadny Biçees*, 25-27.
41 Bold, "Orhun Yazısının Yeni Üç Anıtı Hakkında", 68.
42 Battulga, *Mongolın runi biçgiyn baga dursgaluud*, 136.
43 Samaşev, Bazılhan ve Samaşev, *Köne Türik Tangbaları*, 76.

Alyılmaz, 2013[44]

1. *(a)ḳ (a)ṭ (a)l̤tuṇ (e)d(e)rl(i)g*
2. Araştırmacı, yazıtın ikinci satırında *ḳırġ(ı)z* adının bulunduğunu öne sürer.

Gerelmaa, Badam ve Tseden, 2019[45]

1. *tunyaluγ tör teg iltä tör qan* "чанга(хүчирхэг) төр ёс мэт улсад Төр хан"
2. *inel ök qız qarayaz ačıq iki* "машид итгэлт охин Карагаз ... хоёр...?"
3. *qat altun ed er erti*? "хатуу? алт, эд агуурс, баатар эр байв...?"

Battulga, 2022[46]

1. *qat altun ädärläg* "хос алтан эмээлт"
2. *änlük qız qarayaz açaqa äki* "энгэсэгт охин Карагаз, Ачака хоёр"
3. a. *tonylıγ törü täg ältä tiritiŋ* "(хурим) тойт ёст улсад цуглагтун (ирэгтүн)"
   b. *tunylıγ törü täg ältä tiritiŋ* "(хүч) чадалтай төрт улсад цуглагтун (ирэгтүн)"

1.3.2. Yeni Bir Okuma ve Anlamlandırma

Bu üç satırlık yazıtın üç satırı da önceki yayınlarda art arda verilmiş olsa da bu satırların yazarı, gerek yazı karakteri, harflerin boyu ve gerekse ilk satırın öteki iki satıra göre satır çizgisinden aşağı doğru kaymış olması gibi nedenlerle ilk satır ile öteki iki satırın farklı kimselerce kazındığı sonucuna ulaşmaktadır. Ancak önceki yayınlarla birlik sağlamak ve olası karışıklıkları önlemek amacıyla üç satır da aynı yazıtın satırlarıymış gibi alta alta verilmiştir.

1. *ak at altun ederlig* "Ak at altın eyerli olur. (veya: Ak ata altın eyer yakışır.)"
2. *özlük akın korıgan ço/ukal* "Has ak atını koruyan at zırhı"
3. *tuçlug törtgilte tirtek* "Tunçtan yapılmış dört köşelide (dörtgen) tirtek? (ışıl ışıl?)"

1.3.3. Notlar

1. satır: Bu satırdaki cümle, Dağlık Altay yazıtlarından Yabogan (A 84)'ın 3. satırının ilk bölümü ile tümüyle aynıdır. *(a)k (a)t alt(u)n (ä)d(ä)rl(i)g kök (a)t küm(ü)ş (ä)d(ä)rl(i)g tor(u)g (a)t tuç (ä)d(ä)rl(i)g* "Ak at altın eyerli! Gök at gümüş eyerli! Doru at tunç eyerli!".[47] Battulga 2022 yılında yayımlanan kitabında, her ne kadar Yabogan yazıtından söz edip Tıbıkova ve Nevskaya ve Erdal'ın 2012 yılında yayımlanan Dağlık Altay Yazıtları kataloğuna[48] değinse

44 Cengiz Alyılmaz, "(Kök)türk Harfli Eski Türk Yazıtlarının Kırgızlar Açısından Önemi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 2/4 (2013), 15, not 7-8 ve 16, foto 9.

45 Gerelmaa, Badam ve Tseden, "The Runic inscription monuments and stamps in Bayankhongor province, Mongolia", 292.

46 Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah' Runi Biçgiyn Dursgal*, 108.

47 Hatice Şirin User, "Yabogan (A 80) Yazıtı Üzerine", Bülent Gül (ed.): *Bängü beläk*, *Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* içinde, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013), 458.

48 Larissa N. Tıbıkova, Irina A. Nevskaya ve Marcel Erdal, *Katalog Drevnetyurkskih Runiçeskih Pamyatnikov*, (Gorno-Altaysk: Gorno-Altaysk Gosudarstvennıy Universitet, 2012).

de farklı bir biçimde okur.[49] Satırla ilgili bir okuma tespiti de Alyılmaz'a aittir. O da Yabogan yazıtı ile karşılaştırır.[50]

Bu satırın satır hizasından saparak sol aşağı doğru yazılması ile yazı karakteri ve harf boyları bakımından alttaki iki satır ile birbirine benzememesi dolayısıyla farklı kimselerce yazıldığı öne sürülebilse de her üç satırda da benzer bir konudan söz ediliyor izlenimi edinilebilmektedir.

2. satır: Satır, harflerde herhangi tereddüte düşülmeyecek kadar açık bir biçimde yazılmış olmasına karşın, anlamlı bir cümle elde etmek güçtür. Bunun nedeni, güçlü bir olasılıkla harflerin varyant biçimleri kullanılmış olmalıdır. Battulga, satırı *änlük qız qarayaz açaqa äki* okur ve geniş bir çeviri ile verir: "doğru (belki yaşanabilir) ülkeye toplanın! (gelin!)" Satırın ilk sözcüğünün *änlük* olarak da okunabileceğini belirtir ve Kâşgarlı'daki *englik* "kadınların yanaklarına sürdükleri allık" ile karşılaştırır.[51] Bu öneri, sözcüğün Kâşgarlı'da art damak *n* (*ŋ*)[52] ile yazılmış olmasından dolayı zaten mümkün değildir.

Bu satırların yazarı, *özlük akın korıgan ço/ukal* okur ve "Has ak atını koruyan at zırhı" olarak anlamlandırır. Yazıtın tümünde, yazıcının *z* harfini gösteren işareti *n*; *n* harfini ise *z* olarak bildiği ve buna göre yazdığı anlaşılmaktadır. Böylelikle, ilk iki sözcük *özlük akın* "has atını" okunup anlamlandırılabilir. Bu sıfat tamlaması öteki yazıtlardan da bilinir: *Özlük atın*[2] (Bilge Kağan Kuzey 11, Güney 12)[53]; *özlük at* (Altın-Köl I (E 28), 6)[54]. *Özlük* 'has' sıfatı, at ismi olmadan Küli Çor yazıtında üç kez tespit edilmiştir: *Özlüki boz at erti* "has atı boz at idi." (Batı 4)[55]; *özlükin binip* "has atına binip" (Doğu 3)[56]; *küli çor özlüki yegren at binip* "Küli Çor kahverengi has atına binip" (Doğu 3).[57] Ayrıca *özlük* sözcüğünün tespit edilen tüm tanıklarında *ök*/*ük* hecesini ifade eden işaret ile yazılması da sözcüğün okunmasında önemli bir tanık olarak değerlendirilmektedir.

Satırın 3. sözcüğü *korıgan*'ın yazımında ilk hecedeki yuvarlak ünlünün yazılmamış ve sondaki harfin art yerine ön *n*[2] ile yazılmış olması, kaya yazıtlarındaki sıradan yazım yanlışlarından biri olarak değerlendirilebilir. *Korı-* 'korumak, muhafaza etmek' fiili, yazıtlar dönemi Türkçesinde doğrudan fiil olarak ele geçmemiş olsa da Bilge Kağan Doğu 41'deki cümlede geçen *korıgu* tanık olarak gösterilebilir: *Korıgu ėki üç kişiligü tezip bardı* "Muhafızları iki üç kişiyle kaçıp gitti." Dolayısıyla çekimlenmiş bir fiil olarak elde edilmemişse de bunun rastlantı olduğu söylenebilir. Fiil, Clauson'da "to fence in, or protect (a piece of ground)" anlamıyla verilir

49 Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah' Runi Biçgiyn Dursgal*, 108.
50 Alyılmaz, "(Kök)türk Harfli Eski Türk Yazıtlarının Kırgızlar Açısından Önemi", 15, not 7-8.
51 Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah' Runi Biçgiyn Dursgal*, 108.
52 Ercilasun ve Akkoyunlu. *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 640.
53 Erhan Aydın, *Orhon Yazıtları, Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor*, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017), 78 ve 98.
54 Aydın, *Sibirya'da Türk İzleri, Yenisey Yazıtları*, 104.
55 Aydın, *Orhon Yazıtları, Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor*, 134.
56 Aydın, *Orhon Yazıtları, Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor*, 136.
57 Aydın, *Orhon Yazıtları, Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor*, 136.

ve Ongi Kuzey 4'teki tartışmalı yer tanık gösterilir.[58] Ayrıca satır başındaki *özlük ak* sıfat tamlamasının belirtme durumu ekli olması, fiilin geçişli olması gerektiğini kanıtlamaktadır.

Satırın son sözcüğü *çokal*/*çukal* ise yazıtlar dönemi Türkçesi ile Eski Uygur ve Karahanlı Türkçesinde tespit edilmemiştir. Sözcüğün son harfinin *l*[2] ile yazıldığı anlaşılmaktadır. Hasan Eren, *çokal* ve *çukal* olarak belirlediği sözcüğün anlamını "eskiden savaşlarda giyilen demir gömlek". Eskiden atlara giydirilen örtüye de çokal (çukal) adı verilirdi." olarak verir. Eren'in sözcüğün yapısı ile ilgili açıklaması ise E. Tryjarski'nin Orta Türkçe *çoğ-* 'sarmak, sıkı bağlamak' kökünden geldiği yönündeki notudur.[59] G. Doerfer ise sözcüğün köken ve yapısıyla ilgili herhangi bir açıklama yapmadan başka dillere verilmiş biçimlerinden söz eder.[60] M. Räsänen; Osm. *čokal* 'eine Art Panzer, Pferdepanzer', 'grobe Glasur auf Töpfen', 'roh glasierter Topf', Çağ. Osm. *čukal* 'Pferdepanzer'. açıklamasına yer verir.[61] A. Tietze, sözcüğün anlamını "zırh altına giyilen yünden veya kumaştan gömlek, bir çeşit at zırhı" olarak belirler.[62] Tuncer Gülensoy ise sözcüğü, **çoğ-* 'sarmak, sıkı bağlamak' fiiline bağlamak düşüncesindedir.[63] Funda Toprak'ın tespitlerine göre; Anadolu ağızlarındaki *çoka* "tarla ve bahçelerde taş yığını", *çokal* "duvar" sözcükleri de *çokal*ın Anadolu ağızlarında aldığı biçim ve anlamlardır.[64] Osman F. Sertkaya, sözcükle ilgili Doerfer'in Türkçeden Moğolcaya *çoğal* biçiminde geçtiği bilgisinin yanına, *Hazâ Kitâbu Oğuznâme*'nin St.-Petersburg yazmasında *çoğullu* 'zırhlı' anlamında geçtiğini ve işlenen atasözündeki *çoğul* sözcüğünün 'zırh' anlamında olması gerektiğini ekler.[65]

3. satır: *Tuçlug törtgilte tirtek* "Tunçtan yapılmış dört köşelide (dörtgen) tirtek? (ışıl ışıl?)". Satırın üç sözcükten oluştuğu, sözcükler arasına konmuş üst üste iki noktadan da anlaşılabilmektedir. İlk sözcüğün ilk iki işareti ile son iki işareti yeterince açıktır ve neyi belirttiği kolayca anlaşılabilmektedir. Ancak üçüncü işaretin yazımının, bildik yazımlara benzememesinden ötürü birkaç şey olabilir. Bunlar; *ñ* (*ny*) ve *ç*. Önceki yayınlarda daha çok *ñ* olarak belirlenir; *tuñlug* biçiminde bir sözcük olduğu öne sürülür ve örneğin Tonyukuk adıyla karşılaştırılır.[66] Sonda sıfat yapan *+lUG* eki bulunduğuna göre, öndekinin basit isim olması gerekir. Sözü edilen işaret *ç* olarak değerlendirildiğinde açıkça *tuçlug* 'tunçtan yapılmış; tunçla süslü veya tunç karıştırılmış' sözcüğüne ulaşılabilmektedir. Eğer sondaki *+lUG* eki

58 Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, 645b-646a.

59 Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, (Ankara: Bizim Büro Yayınevi, 1999), 97.

60 Gerhard Doerfer, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen III*, (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1967), No. 1084.

61 Martti Räsänen, *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki: Lexica Societatis Fenno-Ugricae, 1969), 114a.

62 Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, c. II, (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2016), 247.

63 Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007), 248.

64 Funda Toprak, "Burhân-ı Kâtı'ya Mütercim Âsım Efendi'nin Türkçe Katkıları (Alet ve Eşya İsimleri)", *International Journal of Language Academy* 8/4 (2020), 159.

65 Osman F. Sertkaya, "Bir Atasözünün Kökeni Üzerine Düşünceler", *Türk Dili* 844 (2022), 12.

66 Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah' Runi Biçgiyn Dursgal*, 110

olmasaydı açıkça *tuç* ‘tunç, bronz’ anlamını vermek daha kolay olacaktı. Sözcük yazıtlar dönemi Türkçesinde yalnızca Dağlık Altay yazıtlarından Yabogan (A 84)’ın 3. satırında bulunur: *(a)k (a)t alt(u)n (ä)d(ä)rl(i)g kök (a)t küm(ü)š (ä)d(ä)rl(i)g tor(u)g (a)t tuč (ä)d(ä)rl(i)g* “Ak at altın eyerli! Gök at gümüş eyerli! Doru at tunç eyerli!”.[67] Adag Mandal yazıtı ile, *tuç* sözcüğünün ikinci örneği elde edilmiş olmaktadır. Tuncun bakır ve kalay alaşımı olduğu genel kanaattir.[68] Sözcükle ilgili ayrıntı ve yapısı için bk.[69]

Satırın ikinci sözcüğü çok açık bir biçimde yazılmış ve üst üste iki nokta ile sözcük ayrımı yapılmış *törtgilte*dir. Sözcükteki işaretler belirgin olarak kazınmış olmasına karşın, yazıtı yayımlayanların bu bölümünün türlü biçimlerde okumasının nedeni, *törtgil* sözcüğünün, geçtiği metinlerde hep sıfat olarak kullanılmış olması gösterilebilir. Sözcük, yazıtlar dönemi Türkçesinde bulunmaz. Ancak Eski Uygur Türkçesinden itibaren sıkça kullanılmış, anlamı yeterince açık bir sözcüktür: ‘dört köşeli’. Eski Uygur Türkçesindeki en bilinen örnek ise *törtgil mantal* “dört köşeli mandala”’dır. Ayrıca *törtgil yürüŋ tüzdäm* “(dişler) dört köşeli, beyaz ve düz” örneği de verilebilir. Sözcüğün yer adı olarak kullanıldığı da bilinir: *Törtgil çok*.[70] Kâşgarlı, sözcük için ‘kare biçiminde olan’ anlamını verir ve şu örnekle destekler: *Törtgil ev* ‘kare biçiminde ev’. Ercilasun ve Akkoyunlu, sözcükte hem esre hem de ötre olmasından dolayı *törtgül* de olabileceğini belirtir.[71] Tarihî Kıpçak sahası eserlerinin yanında Codex Cumanicus’ta da tespit edilmiştir: *Törtkül* “dört köşeli, dörtgen”.[72]

Clauson ‘quadrangular, quadrangle’ anlamıyla verir ve *tört* ‘dört’ sözcüğünün türevi olduğunu belirler.[73] Eren, ‘dört köşe’ anlamıyla birlikte, çağdaş Türk yazı dillerinden örnekler verir; sözcüğü *tört* + ?*kol* olarak açıklayanlar da bulunduğunu belirtir; ancak *tört* + *-gül* (<*-kül*) açıklaması tuhaftır.[74] Mesut Şen, *+KIl* eki ile ilgili verdiği *törtkil* ‘dört köşeli’[75] örneğinde, ekin aslen *+GIl* olduğunu hem Adag Mandal hem de Eski Uygur Türkçesi metinlerindeki örneklerden anlamak mümkündür. *Törtgil* sözcüğü ve özellikle çağdaş Türk yazı dillerindeki biçimleri için bk.[76] M. Erdal ise *+gIl*’ın geometrik şekil ifade eden adların yapımında kullanılan bir ek olduğunu belirtir.[77] Ayrıca krş.[78]

67 Şirin User, “Yabogan (A 80) Yazıtı Üzerine”, 458.
68 Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, 449a.
69 Şirin User, “Yabogan (A 80) Yazıtı Üzerine”, 460.
70 Jens Wilkens, *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch-Deutsch-Türkisch*, (Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2021), 745.
71 Ercilasun ve Akkoyunlu, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 521 ve 897.
72 Recep Toparlı, Hanifi Vural ve Recep Karaatlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003), 282.
73 Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, 535b.
74 Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 121.
75 Mesut Şen, “Türklerde Kışlag ve Yaylag Kavramları Üzerine Düşünceler”, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 3/2 (2018), 141.
76 Henryk Jankowski, *A Historical-Etymological Dictionary of pre-Russian Habitation Names of the Crimea*, (Leiden: Brill Press, 2006), 449-450.
77 Marcel Erdal, *A Grammar of Old Turkic*, (Leiden-Boston: Brill, 2004), 225.
78 Marcel Erdal, *Old Turkic word formation, A Functional Approach to the Lexicon I-II*, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1991), 70 ve 98.

Satırın ve yazıt metninin son sözcüğü, okunması en güç olanıdır. Dördüncü işaret dışında, çok açık yazılmış olmasına karşın, anlamlı bir okuma yapmak güçtür. Battulga, sözcüğün *tirtiŋ* veya *tirtek* okunabileceğini belirtse de en son işaretin *ŋ* veya *k* okunmasında kararsız olduğu anlaşılmaktadır. Battulga ayrıca; 2019'daki ziyaretinde *tirtek* gibi okunan sözcüğün son harfinin kesinlikle *ŋ* değil bilerek *k* olarak kazındığını, sonuç itibarıyla *ŋ* harfinin üst bölümüne çizgi çekildiğini bu nedenle de *k* olarak belirlendiğini belirtir.[79] Ancak eklemenin sonradan yapıldığı gibi bir sonuca götürecek bu sav pek kandırıcı görünmemektedir.

Sözcükteki işaretlerin harf çevrimi şöyledir: *tIrtk*. Sözcüğü *tirtek*, *tirtik*, *tirtük* gibi biçimlerde okumak mümkündür. Satıra tümüyle bakıldığında şöyle bir anlam beklenir: Tunçtan yapılmış ya da tunçla işlenmiş dört köşe (bir eşya) üzerinde... *Törtgil* notunda da belirtildiği üzere; *törtgil* sıfat olduğu için ancak bir ad aktarmasından söz edilebilir. Ad aktarması yapılan bu eşya ise dört köşeli olmalıdır. Ayrıca *törtgil* sözcüğünün arkasında *+tA* bulunma ekinin varlığı *çokal*ın bu dört köşeli, belki bir saklama eşyası üzerinde durduğuna kanıt olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle de satır sonundaki sözcüğün "ışıl ışıl", "görkemli", "parıl parıl" gibi bir şey olması satırın anlam bütünlüğüne uyacaktır.

Sözcük, Battulga'nın önerisi ile yani son işaretin üstündeki çentiğin sonradan eklendiği görüşü göz önüne alınırsa başka bir deyişle son işaret *ŋ* olursa *tėritiŋ* okunabilir; ancak bu durumda 'derletin!, toplatın!' gibi bir anlam, satırın anlam bütünlüğüne uymaz. Sözcük *tirtek* okunabilir; *tir+te-k* olarak morfolojik öğelerine ayrılabilir. Anlam bakımından ise 'titrek', ancak mecazî olarak 'ışıl ışıl', 'parıl parıl' olabilir. Bugün Türk yazı dillerinin büyük bir bölümünde 'titremek' anlamlı fiil, *titre-* olarak yaşar.[80] Ancak fiilin kök biçiminin ne olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Fiilin yansıma bir sözcükten yapıldığı belli olsa da **titir* ya da **tir* tabanından alanlar da vardır.

Erdal, °*rA*- eki bölümünde *titre-* fiilinin *tit+re* biçiminde oluştuğunu belirtir.[81] Erdal, isimden fiil yapan *+tA* eki için Codex Cumanicus'tan verdiği yansıma *tırpılda-* 'schnattern' (OTWF, s. 455) fiili de örnek olması bakımından ilginçtir. Bu fiil, Kıpçak Türkçesi Sözlüğü'nde 'kararsızlaşmak' anlamıyla verilir.[82]

Gülensoy, *tirilde-* 'titremek' fiilini <**tī*/*ti* 'yansıma'+*r*+(*ı*/*i*)*l*+*da*(/*e*)- olarak açıklar.[83] *tiril tiril* '(kumaş için) titrer gibi dalgalanan, ince'[84], *tir tir* 'titremek fiiliyle 'çok üşümek' veya 'çok korkmak' anlamında kullanılır' anlamıyla ve <**tī*/*ti*: 'yansıma' +*r* açıklamasıyla verilir. Ayrıca çağdaş Türk yazı dillerindeki biçimler örneklenir.[85] *Titre-* maddesinde ise 'küçük ve

79 Battulga, *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah' Runi Biçgiyn Dursgal*, 110.

80 V. M. Nadelyayev, D. M. Nasilov, E. R. Tenişev ve A. M. Şçerbak, *Drevnetyurkskiy Slovar'*, (Leningrad: Akademiya Nauk SSSR, 1969), 564; Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, 460; Erdal, *Old Turkic word formation. A Functional Approach to the Lexicon I-II*, 471.

81 Erdal, *Old Turkic word formation. A Functional Approach to the Lexicon I-II*, 471.

82 Toparlı, Vural ve Karaatlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, 274.

83 Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, 900.

84 Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, 900.

85 Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, 901.

hızlı salınım hareketleri yapmak' Eski Türkçe *titä-~titri-* örneği verilir ve <**ti*: 'yansıma'+*ti*: yansıma+*re* olarak açıklanır.[86]

Tirtek sözcüğünün **tir+te+k* biçiminde bir morfolojik yapısının olduğu, *tir* yansıma sözcüğünün ise 'parıltı, ışıltı' anlamında tıpkı *parla-* fiilindeki gibi bir biçimde kurulduğu öne sürülebilir. Dolayısıyla 'titrer gibi parlamak' biçimli bir fiile ulaşılabilir. Ayrıca *titre-* fiilinin morfolojik açılımında, her ne kadar tanığı bulunmasa da, aslının *tirte-*; buradan göçüşme ile *titre-* fiiline ulaşılmış olmalıdır. Bugün Türkiye Türkçesi de dâhil, birçok Türk yazı dilinde *tir* yansımasının bulunması, bu görüşün ortaya atılmasının en önemli dayanağıdır.

2. Değerlendirme ve Sonuç

Makalede Gurvan Mandal dağında bulunan yazıtlar hakkında yeni bir okuma ve anlamlandırma yapıldı. Bunlar; Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası), Dund Mandal Arka Kaya ve Adag Mandal (B Kayası). Bunlardan Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası) üzerinde üç satır, yeni tespit ettiğimiz Dund Mandal Arka Kaya üzerinde üç satır, ancak A Kayası'ndan bir harf eksik yazımla ve Adag Mandal (B Kayası) üzerinde üç satır bulunmaktadır. Adag Mandal (B Kayası) yazıtındaki üç satırın ilk satırının farklı bir kimse tarafından, geri kalan iki satırın ise ilk satırdaki konu çerçevesinde, ancak farklı bir kimse tarafından yazılmış olabileceği önerildi. Bu üç kayadan Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası) ile Dund Mandal Arka Kaya'daki satırlar bir işaret farkıyla birbirinin aynıdır. Bir işaret farkıyla olsa da her iki kayada aynı ifadenin bulunması ilginç ve sıra dışıdır. Ancak arkadaki kayadaki üç satır, belki kişinin kendisi belki de aile bireyleri tarafından yeniden ve daha düzgün işaret biçimleri ile öndeki kayaya kazınmış olmalıdır.

Her iki kayadaki üçer işaretten oluşan iki satırda iki kişi adı olduğu, ancak bunların okunmasının güç olduğu belirtildi. Her iki kayanın daha alt bölümlerine yazılmış tek satır ise her iki kayada da aynı olmasına karşın Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası)'da l^1 işareti bulunmakta, öteki kayada yazımı unutulmuş olmalıdır. Buradaki kahramanlık adını belirten *er atım* sözcük grubunun ardındaki sözcük *uluŋça* okunarak bir tür mızrak ya da elle fırlatılan bir askerî araç olduğu belirtildi.

Adag Mandal (B Kayası) yazıtındaki üç satır çok açık bir biçimde yazılmış olmasına karşın, üçüncü satırın son sözcüğünün ne olduğunu tespit etme ve dolayısıyla anlamlandırmada bir kesinlikten söz edilmedi. *Tirtek* okunup 'ışıl ışıl' ya da 'parıl parıl' gibi bir anlamla karşılanarak *titre-* fiilinin asıl biçiminin yansıma **tir* tabanından **tirte-* olabileceği önerildi.

Gurvan Mandal yazıt kompleksi yakın zamanlarda bulunduğu için üzerinde yapılan çalışmalar da sınırlıdır. Bu nedenle yazıtla ilgili yeni çalışma ve değerlendirmelerle, en azından Adag Mandal (B Kayası)'daki üç satırlık yazıtın, üçüncü satırının sonundaki sözcük için yeni okuma ve anlamlandırmalar elde edilebilecektir.

86 Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, 901-902.

Adag Mandal (B Kayası)'ın ilk satırındaki ifadenin Dağlık Altay bölgesinden Yabogan (A 84) yazıtının üçüncü satırındaki ile aynı olması, hangi coğrafyada yazılmış olursa olsun, yazıtlarda anlatılanların semantik bakımdan aynı olması veya birbirine benzemesi Eski Türkçe döneminin söz varlığı için daha çok şeylerin söylenebileceğine de işaret etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar/References

Alyılmaz, Cengiz. "(Kök)türk Harfli Eski Türk Yazıtlarının Kırgızlar Açısından Önemi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 2/4 (2013): 1-26.

Alyılmaz, Cengiz. *İpek Yolu Kavşağının Ölümsüzlük Eserleri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015.

Atalay, Besim. *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi* I-III. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.

Aydın, Erhan. *Orhon Yazıtları, Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017.

Aydın, Erhan. *Sibirya'da Türk İzleri, Yenisey Yazıtları*. İstanbul: Kronik Kitap, 2019a.

Aydın, Erhan. *Türklerin Bilge Atası Tonyukuk*. İstanbul: Kronik Kitap, 2019b.

Bailey, H. W. "A Turkish-Khotanese Vocabulary", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* XI/2 (1944): 290-296.

Bailey, H. W. "Arya", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* XXI/3 (1958): 522-545.

Battulga, Tsend. *Mongolın runi biçgiyn baga dursgaluud*. Ulaanbaatar: Corpus Scriptorum, 2005.

Battulga, Tsend. *Mongolın Runi Biçgiyn Dursgalın Şine Sudalgaa. Mongolın Töv, Umard Büs Nutag Dah' Runi Biçgiyn Dursgal*. Ulaanbaatar: Mongol Ulsın İh Surguul', 2022.

Bayar, Dovdoi. "Gurvan Mandalın Hadnı Zurag", *Studia Archeologica* XVI/7 (1996): 89-102.

Bayar, Dovdoi ve D. Erdenebaatar. *METSHE-iyn biçees sudlalın angid 1989 ond ajillasan ajlın maylan [Tar biçgel]*, *Arheologiyn Hüreelen*. Ulaanbaatar, 1989.

Bold, Lubsandorj ve R. Byambaa. "Gurvan Mandalın türeg biçees(1988)", *Dorno Dahinı Sudlalın Asuudal* 1/18 (1988): 103-108.

Bold, Lubsandorj. *BNMAU-ın nutag dah' Hadny Biçees*. Ulaanbaatar, 1990.

Bold, Lubsandorj. "Orhun Yazısının Yeni Üç Anıtı Hakkında", çeviren Abdullah Şen, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 2000 (2001): 65-68.

Clauson, Gerard. "The Turkish-Khotanese Vocabulary Re-edited", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* V/1-4 (1973): 37-45.

Clauson, Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press, 1972.

Dankoff, R. ve J. Kelly. *Compendium of The Turkic Dialects (Dīwān Luγāt at-Turk)*, Part: I. Harvard: Harvard University Press, 1982.

Dankoff, R. ve J. Kelly. *Compendium of The Turkic Dialects (Dīwān Luγāt at-Turk)*, Part: III. Harvard: Harvard University Press, 1985.

Doerfer, Gerhard. *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen III*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1967.

Emmerick, R. E. ve A. Róna-Tas. "The Turkish-Khotanese Wordlist Revisited", *Central Asiatic Journal* 36/3-4 (1992): 199-241.

Ercilasun, Ahmet B. ve Ziyat Akkoyunlu. *Dîvânu Lugâti't-Türk*. 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.

Erdal, Marcel. *Old Turkic word formation, A Functional Approach to the Lexicon I-II*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1991.

Erdal, Marcel. *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston: Brill Press, 2004.

Eren, Hasan. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Yayınevi, 1999.

Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.

Gerelmaa, Namsrai, Azzaya Badam ve Otgonsuren Tseden. "The Runic inscription monuments and stamps in Bayankhongor province, Mongolia", *Journal of International Scientific Researches* 4/2 (2019): 287-295.

Gökyay, Orhan Ş. *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.

Gülensoy, Tuncer. *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.

Jankowski, Henryk. *A Historical-Etymological Dictionary of pre-Russian Habitation Names of the Crimea*. Leiden: Brill Press, 2006.

Kaçalin, Mustafa S. *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.

Korkmaz, Zeynep. "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1958 (1958): 41-68.

Nadelyayev, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev ve A. M. Şçerbak. *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Akademiya Nauk SSSR, 1969.

Özçelik, Sadettin. "Dede Korkut'un Biricik *Teke*'sinden Teke Dergisi ve Okuyucularına Bir Arz-ı Hâldir", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 2/2 (2013): 116-121.

Räsänen, Martti. *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Lexica Societatis Fenno-Ugricae Verlag, 1969.

Samaşev, Zaynolla, Napil Bazılhan ve Samat Samaşev. *Köne Türik Tangbaları*. Almatı: Abdi Press, 2010.

Sertkaya, Osman F. "Bir Atasözünün Kökeni Üzerine Düşünceler", *Türk Dili* 844 (2022): 9-15.

Şen, Mesut. "Türklerde Kışlag ve Yaylag Kavramları Üzerine Düşünceler", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 3/2 (2018): 131-148.

Şirin User, Hatice. "Yabogan (A 80) Yazıtı Üzerine". Bülent Gül (ed.): *Bängü beläk*, *Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* içinde. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013, 457-464.

Tezcan, Semih ve H. Boeschoten. *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Tezcan, Semih. *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Tıbıkova, Larissa N., Irina A. Nevskaya ve Marcel Erdal. *Katalog Drevnetyurkskih Runiçeskih Pamyatnikov*. Gorno-Altaysk: Gorno-Altaysk Gosudarstvennıy Universitet, 2012.

Tietze, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. c. II. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2016.

Tietze, Andreas. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. c. 8. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2019.

Toparlı, Recep, Hanifi Vural ve Recep Karaatlı. *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.

Toprak, Funda. "Burhân-ı Kâtı'ya Mütercim Âsım Efendi'nin Türkçe Katkıları (Alet ve Eşya İsimleri)", *International Journal of Language Academy* 8/4 (2020): 154-167.

Wilkens, Jens. *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch-Deutsch-Türkisch*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2021.

Şekil, Resim, Tablo ve Grafikler

Resim 1. Dund Mandal Ön Kaya (A Kayası) (Foto: Şaban Doğan)

Resim 2. Dund Mandal Arka Kaya (Foto: Şaban Doğan)

Resim 3. Adag Mandal (B Kayası) (Foto: Şaban Doğan)